गुणवचनशब्दे परे विस्पष्टादीनामाद्युदात्तता विस्पष्टकटुकम्" सि०कौ० ण्वुल्। गुणवाचकोऽप्यत्र।

गुणवत् त्रि०गुणोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः।१गुणाढ्ये "गुणवन्तोऽपि सीदन्ति न गुणग्राहको यदि" उद्भटः।"सर्वत्र गुणवद्दानम्"स्मृतिः स्त्रियां ङीप्। यदुवंश्यसुनाभस्य २दौहित्रे पु० ३तत्कन्यायां स्त्री। "वज्रनाभस्य तनयः सुनाभो नाम विश्रुतः। दुहितृद्वयञ्च नृपते! तस्य रूपगुणान्वितम्। एका चन्द्रवती नाम्ना गुणवत्यथ चापरा" हरिवं०१५३अ०।"गुणवत्यपि पुत्रञ्च गुणवन्तमजीजनत्" हरिवं०१५५ अ० ४अप्सरोभेदे स्त्री। "अलम्बुषा गुणवती स्थूलकेशी कलावती" काशी० ९अ०।

गुणवाद पु०गुणस्य अङ्गस्य वादः। अर्थवादभेदे तथाहि अर्थवादो विध्यसमभिव्याहृतवाक्यरूपः सोऽपि त्रिविधः"गुणवादो विरोधे स्यादनुवादोऽवधारिते। भूतार्थवादस्तद्धाना वर्थवादस्त्रिधा मतः"इति भट्टका०। अयमर्थः विरोधे विशेष्यविशेषणयोः सामानाधिकरण्येनान्वयविरोधे गुणवादः अङ्गकथनरूपत्वात् यथा यजमानः प्रस्तर इति अत्र हि प्रस्तरः कुशमुष्टिः तस्य यजमानेऽभेदान्वयबाधात् यजमानस्य कुशमुष्टिधारणरूपाङ्गवादरूपत्वात् गुणवादः। अवधारिते प्रमाणान्तरसिद्धेऽर्थे यो वादः सोऽनुवादः यथा "अन्तरीक्षे नाग्निश्चेतव्यः""अग्निर्हिमस्य भेषजम्"इत्यादि च, अन्तरीक्षे अग्निचयनस्यासम्भवेन तदभावस्य, अग्नेर्हिमनाशकत्वस्य च लौकिकप्रमाणसिद्धत्वात् अनुवादः। तद्धानौ तयोर्विरोधावधारणयोरभावे भूतार्थवादः।"इन्द्रो वृत्रमहन्नित्यादि" सोऽपि द्विविधः स्तुत्यर्थवादो निन्दार्थवादश्च। "सन्ध्यामुपासते ये तु सततं संशितव्रताः। विधूतपापास्ते यान्ति ब्रह्मलोकवनामयमित्यादौ" स्तुत्यर्थवादः। "तैलस्त्रीमांससम्भोगी पर्वस्वेतेषु वै पुमान्। विण्मूत्रभोजनं नाम प्रयाति नरकं ध्रुवम्" इत्यादौ निन्दार्थवाद इति।

गुणविधि पु०गुणस्याङ्गस्य द्रव्यादेर्विधिः। प्राप्तस्याऽप्राप्तस्य वा कर्मणोऽङ्गद्रव्यविधाने। यथा"अग्निहोत्रं जुहोति स्वर्गकामः"इति विधिना स्वर्गसाधनत्वेन प्राप्तस्याग्निहोत्रादेरङ्गं "दध्ना जुहोतीति" वाक्येन दधिद्रव्यं विदधत् गुणविधिः। यत्र च कर्म अङ्गं च मानान्तरेणाप्राप्तं तत्रोभयविधानं यथाहि तस्य अङ्गरूपगुणविधानेन गुणविधित्वं तथा कर्मस्वरूपप्रापकत्वेन उत्पत्तिविधित्वं चेत्युभयरूपत्वम् तदेतत् गौगाक्षिग्रन्थे विवृतं यथा "अज्ञातार्थज्ञापको वेदभागो विधिः। स च प्रयोजनवदर्थविधानेनाऽर्थवान्। तादृशञ्चार्थं प्रमाणान्तरेणाप्राप्तं विधत्ते। यथा "अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः" इति विधिः प्रमाणान्तरेणाप्राप्तस्वर्गप्रयोजनवद्धोमं विधत्ते अग्निहोत्रेण स्वर्गं भावयेदिति वाक्यार्थबोधः। यत्र कर्म प्रमाणान्तरेण प्राप्तं तत्र तदुद्देशेन गुणमात्रं विधत्ते। यथा"दध्ना जुहोति"इत्यत्र होमस्य"अग्निहोत्रं जुहुयात्" इत्यनेन प्राप्तत्वाद्धोमोद्देशेन दधिमात्रविधानं दध्ना होमं भावयेदिति। यत्र तूभयमप्राप्तं, तत्र विशिष्टं विधत्ते। यथा "सोमेन यजेत"इत्यत्र सोमद्रव्ययागयोरप्राप्तत्वात् सोमविशिष्टयागविधानम्। सोमपदे मत्वर्थलक्षणया सोमवता यागेनेष्टं भावयेदिति वाक्यार्थबोधः। न चोभयविधाने वाक्यभेदः, प्रत्येकमुभयस्याविधानात् किन्तु विशिष्टस्यैकस्यैव विधानात्। न च "ज्योतिष्टोमेन स्वर्गकामोयजेतेति" प्राप्तयागोद्देशेन सोमरूपगुणविधानमेवास्तु सोमेन यागं भावयेदिति, किं मत्वर्थलक्षणयेति वाच्यम्। तस्याधिकारविधित्वेनोत्पत्तिविधित्वासम्भवात्। ननु "उद्भिदा यजेत पशुकाम" इत्यस्येव ज्योतिष्टोमेन इत्यस्याप्युत्पत्त्यधिकारविधित्वमस्त्विति चेन्न दृष्टान्ते उत्पत्तिवाक्यान्तराभावेनान्यथानुपपत्त्या तथात्वाश्रयणात्। किञ्च ज्योतिष्टोमेनेत्यत्रोभयविधित्वे तेनैव यागस्तस्य फलसम्बन्धश्च बोधनीय इति सुदृढोवाक्यभेदस्तद्वरं सोमपदे मत्वर्थलक्षणया विशिष्टविधानम्"। अधिकं विधिशब्दे वक्ष्यते। उभयविधाने अन्यदुदाहरणं तत्त्वबोधिन्यां दर्शितं यथा

"प्रथमस्य चतुर्थे "वाजपेयेन स्वाराज्यकामोयजेतेति" तत्र वाजपेयशब्देन वाजमन्नं पेयं सुरादीति। तत्र तत्तद्यागमनूद्य वाजपेयद्रव्यरूपोगुणो विधीयते, किं वा वाजपेयनामा यागविशेषोऽनेन विधीयत इति संशयः तत्र विशिष्टयागान्तरकल्पने गौरवादन्नसुरात्मकं द्रव्यद्वयं गुणो विधीयते न च गुणविधित्वे वाजपेयकरणक यागेन स्वाराज्यं कुर्य्यादिति यागे वाजपेयकरणत्वेन वाजपेयसाध्यत्वस्वाराज्यसाधनत्वयोर्विरुद्धयोरेव ज्ञानविषयत्वानभ्युपगमात् वाजपेयगुणवता यागेन स्वाराज्यं भावयेदिति मत्वर्थलक्षणा प्रसज्येतेतिवाच्यं सकृदुच्चरितस्य यजेतेत्यस्य तन्त्रेणोभयत्रान्वयाङ्गीकारात् वाजपेयेन द्रव्येण स्वाराज्याय यागं कुर्य्यादित्यर्थलाभान्न मत्वर्थलक्षणा। तथाच सूत्रं"नामधेये गुणाश्रुतेः स्याद्विधानमिति चेदिति" (जैमि० १।४।८।) प्राप्ते ब्रूमः यजेः